

MİLLET VE DİL SONSUZLUĞU ÖZLER

Zamanımızın iki büyük fikir adamı ve yazarından biri; Cengiz Aytmatov: "Dünyada geçici olarak varolmak isteyen halk yoktur; o daima sonsuzluğu özler." diyor. Diğeri ise, Kazak Gabit Hüsrepov; "Dil sonsuzluğun sonsuzudur, yaşadıkça gelişir." yorumunu getiriyor.

Manevi bir ahenkle birbirini tamamlayan bu düşüncelerin derin özünü kavramaya çalışan yeni nesil çok şey anlayabilir. Halk, neden hem kendisi için, hem dili için sonsuzluğu arzular? Burada tabiiyet var mı ? İnsanlık tarihi, ebedi yaşayan etnik topluluklar ve diller biliyor mu ?

Günümüzde "devlet dili" statüsüne kanunla hak kazanmış Kazak dilinin kaderinden söz etmeden önce, yukarıdaki sorulara cevap aramak istiyoruz.

İnsanlığın içinde, ne zaman, nasıl ve nerede teşekkül ettiği meçhul olan her ulus; başından neler geçerse geçsin, değerlerine benzemeyen, kendine has olan nadir özellikler taşıyor. Bu nadir özelliklerin hem ortaya çıkışı, hem de somadan izine - tozuna rastlanmayacak şekilde kaybolması, kolay olmasa gerektir.

Aytmatov'la Hüsrepov'un "sonsuzluk" la ifade ettikleri düşünce, halk ve dil hakkında söylenmiştir. İnsanlık tarihi, bir halkın kendisinin ve dilinin asıl kaynağını açıklayamasa da, dünyaya gelip de sonunda kaybolup gittiğini ifade edebilir. Çünkü onların tarihi ve sosyal sebepleri belli ve çok çeşitlidir. Bir halk toplum hayatım yitirdiği zaman, onun dili de kaybolur. "Öldün Barak- Söndün Barak" denildiği gibi.

Eğer "konuşan" halk silinip gider de, dilin yazılı özellikleri kalırsa o "ölü dil" dir. Böyle diller vardır. Eğer halk kendi dilini tamamen unutmuş, fakat o dili konuşan bir tek kişi mevcutsa, bilim açısından o "yaşayan - diri " bir dildir. Böyle durumlara tarih içinde rastlanıyor. Hüsrepov'un "dil sonsuzluğun sonsuzu" sözündeki felsefi temel bu olsa gerektir. Çünkü etnos, her türlü sosyal etkiler ve zamanın şartları ile, her zaman mücadele edemeyebilir. Bazen insani zayıflıkla kendi dilinin kaderini önemsemeyebilir. Ama dil, her zaman sadık ve ebedi vefa göstermiştir. Durum böyle iken, dilin, hizmet ettiği toplumdan beklediği de büyüktür. Bu talebin yerine getirilmemesi, hem dil ve hem de halk için çok tehlikelidir.

Bu arada, halk ve dilin özgür ve uyumlu

Prof. Dr. Abduali HAYDAROV
Kazakistan Dilbilimi Ens. Başkanı

Kazak Türkçesinden Aktaran:
Banu MUHYAEVA

gelişmesine ihtiyaç duyulan şartların, bütün devirlerde ve bütün toplumlarda sağlanmadığını dikkate almak gerekir. Buna örnek aramak için uzağa gitmeksizin, son üç asırlık tarihimize bakmak yeterlidir. Eskiden pek söz edilmeyen, edilse bile yüzeyden dokunulabilen bu konu, bizim için "kanı çıkan" bir gerçektir. Büyük bir ulusun, kendine tabi olan azınlık halkı asimle edip, "eritip" "yutmak" isteği olduğunu bütün milliyetler biliyor. Bu hile politikası, her ülkede ve her devlette farklı yöntemlerle ve türlü amaçlar için gerçekleştiriliyor. Fakat bu politikanın ortak yönü; öncelikle azınlık halkın dili ve dinini (bunlar manevi faktör) ayak altı ederek, ata yurdu ve kimlik duygusunu, milli gelenekleri ve yazı geleneğini (ahlaki faktörler) değiştirmeyi hedef almaktadır.

Bunların hepsi de, bizim çok iyi bildiğimiz Rusya sömürge politikasının sinsice hareketleridir. Böyle hareketleri, "cahil ve geri kalmış bir halkı medenileştirme" gibi sloganlarla örtetek gerçekleştirilmişlerdir. Ne yazık ki, bu halklar, manevi bakımdan dejenere edildiklerini çok geç farketmeye başladılar.

Sovyet döneminde "başka bir renkle" devam eden Rusya sömürgeciliğinin zararını çeken halkların bazıları dilini kaybedip, dinini değiştirerek, kökten "mangurtlaştı". Bazıları da bu belaya yarı yarıya uğrayıp ikili bir şahsiyet haline geldiler. İşte bunlardan biri de Kazaklardır.

Kazaklar, Hıristiyanlaşım kimliklerini değiştiren, ata yurdu ve milli geleneklerini ayak altına alarak milli bütünlüğünü kaybetmeye başlayan (Saka, Hakas, Tuva, Şor, Altay vb.) halklar ve ulusların durumuna düşmedi. Kazak halkının tabiatı, gelenek ve görenekleri, demografik ve jeografik özellikleri buna engel olmuştur. Dilini unutmaya başlama, ata yurdunda yer adlarının değiştirilmesi, Hıristiyanlaşım (Altay'da Hatun nehri boyundaki Kazaklar) gibi olaylar, sayı bakımından azdır. Kaderin şerrine çok uğramasına rağmen; Allah'a şükür, milli şuurunu, değerlerini, dilini, dinini kaybetmedi.

Ancak, ne kadar acı da olsa, bir gerçeği halktan da kendimizden de gizleyemeyiz. Başka değerlerin yanı sıra, Kazakların, "özünün ve tilinin ebediliğini" unutmaya başladığını saklayanlarız. Ana dilimiz, iç gelişmesini durdurmamış olsa da, toplum hayatından uzaklaşarak, onun ihtiyaçlarını karşılayamaz

duruma düşmüş ve geleceği bakımından tehlikeye girmiştir.

Yukarıda değindiğimiz sömürge politikasının devamı olan "Sovyet ideolojisinin" sinsice oyunlarına tanık olup, "denemeler" in hedefi olarak yaşayan duyarlı nesil, ana dilinin çetin durumunu çok geç olsa da farketmeye başladı. Durumu acil olarak değiştirmesek 20 -25 yıl sonra dilimizin kaderinin çok daha ağır olacağını anladı.

Son 70 yıl içinde, Sovyet imparatorluğunda bazı "ufak" dillerin kökten veya tedrici bir şekilde kaybolmakta olduğunu halkın uyanık kesimleri farketmiştir.

1920 yılındaki nüfus sayımında 190 milliyet ve ulus dilinin mevcut olduğu yayınlandı. Bugüne kadar bu sayı, yarı yarıya azaldı. O diller nereye gitti? İzine tozuna rastlanmayacak şekilde kaybolması mümkün mü? Demek ki mümkünmüş... Ekolojik sebeplerden dolayı çok azalan kuşlar, böcekler ve bitkilerin yeryüzünden silinip gitmemeleri için "kızıl kitap" hazırlanıp, yardım sağlanıyor. Özü ve önemi bakımından bununla kıyaslanamayacak olan halk dillerinin korunması ihmal ediliyor. Dünyada bulunan dört bin civarındaki dilin 3500'e düşmesi, bu olayın dünya çapında yaygınlaştırmaktadır.

Kabul etmemiz gereken bir gerçek vardır: Bütün insanlık, millet ve uluslar yaşasa da, onun güneşi dilsiz doğmaz. Bu çok konuşulan bir konudur. Mesele, milletin veya halkın hayatında iletişimin bir veya birçok dilde yapılması değil; kendi ana dillerinde konuşup, öz değerlerini koruyabilmesindedir. Çünkü, ana dili sadece iletişim aracı değildir. O, her insanın bünyesine ana sütüyle yayılan milli değerleri, manevi kaynağı, var oluş gıdasını atadan oğula, nesilden nesle aktaran "sonsuzluğun" garantisidir.

Bunlar mübalağa değildir. Belli durumlarda insanın şekli, rengi ve gelenekleri değişebilir. Onun değişmeyen milli kimliği, sadece dildir. Demek ki milliyeti ifade edebilen baş faktörden biri dildir. Buradan çıkan ana fikir; ana dil, halkın temel belgesidir. "Ana diline saygı göstermeyen, sadece üvey oğullarıdır. - G. Hüsreпов". Dil, milletin camdır. Halk zihniyetinin, dile bu kadar önem vermesinin, gurur duymasının sebebi bundandır.

Gerçekten de her halkın dehasını, bilgeliğini, duygusunu, dünya görüşünü; kısaca öz kimliğini yaşatan ve tanıtan onun dilidir. Sadece konuşma,

düşünme ve iletişim değil, rüya, haz ve niyaz, şefkat ve nefret, öfke ve dua yalnız kendi ana dilimizde etkili, güzel ve derin olabilir.

Dilin sosyal hayatımızdaki gücü uçsuz bucaksızdır. Özellikle dili iyi bilmek, doğru ifadeyle kullanmak, etkileyici ve güzel konuşmak, insanın ferdi değeri ötesinde sosyal yönünü de öne çıkaran bir faktördür. Bunun için ülkeyi yöneten liderler, ordunun başındaki önderler, bunalımları iki kelimelik bir sözle çözebilen insan olunca kahraman ve büyük insan olarak iz bırakmışlardır. Dil aynı zamanda politika, ideoloji, tartışma ve mücadele aracıdır. Bu yüzden ülke yönetmek, iyi şair - yazar, bilim adamı, sanat ve devlet adamı - önünde sonunda - dile bağlıdır. "Ağzında sözü, **kıçında bezi durmayan**" adamlardan büyük ve önder olmayışı bundandır.

Ulusumuzun dil yönünden geleceğine bakarken; devlet dili ve toplum hayatındaki rolü bakımından dilimizi güçlendirmek, bunun şartlarını hazırlamak konusunda karşı tavır alanların kendi halkını ve kendi dilini sevmediklerini düşünüyorum. Çocukluğunda iyi öğrendiği Rus dilinde hatip olarak konuşan, liderlik veya makamına Rus dili ile yükselmiş olan soydaşlarım; şimdi yarım yamalak Kazak Tili konuşarak "dü - bara" haline düşmemek için öz dillerinden yeriniyorlar. Bugün kaynayan "tay kazanında" hayatın tek (Rus) dilli olmasını istemeleri bundan kaynaklanıyor.

"Sonsuz Dil" akışına karşı kanuni veya kanun dışı davranışlar bunlardan ibaret değildir. Halk olarak verdiğimiz mücadeleyle, daha dün kötü durumda olan Kazak Tili'nin **devlet dili** statüsünü alışının 5. Yılındayız. Zamanında, bu statütüyü alabilmek için verdiğimiz mücadeleyi, açık denizde kaza yapıp dibi boylama tehlikesindeki yaralı geminin "SOS" sinyali yayarak yardım isteyen çılgın feryadına benzetiyorduk.

"Kazak Tili" ne "devlet dili statüsü" vermeye ne gerek var, diyen inatçı direnişlere karşı verilen bu mücadele az şey değildir. Dil kanununu kabul edip, Anayasayla de pekiştirilmesine rağmen, öz dilimizin devlet dili statüsünü inkar edip, eteğinden çekmeye çalışanlar bugün de vardır. Fakat böyleleri, kim olursa olsun ve nasıl hareket ederlerse etsinler, Kazak Tili için gerçeği kabul edeceklerdir. Sonsuzluğu özleyen Kazak halkı ve Kazak Tili'ni yok etmek asla mümkün değildir. Bunun en büyük garantisi, halkımızın milli

zihniyetinin tekrar ve büyük uyanışıdır.

Ana dilimizin geleceği, binlerce, milyonlarca genç neslin kreş, okul, enstitü duvarlarından dışarıya taşan sesleridir. Onlar XXI. yüzyılın eşliğinde yaşayan, Bağımsız Kazakistan Devleti'nin öz vatandaşlarıdır. Ana dilinin kucakına dünyaya gelen bu yeni nesil, zor zamanlarda yaşamış olan kendi ana ve babalarından daha bilinçli olacaktır. Kendi topraklarında, kendi devletinde ana dilinin, bir daha ayak altına alınmasına asla izin vermeyeceklerdir; buna asla katlanmayacaklardır. Buna yürekten inanıyoruz.

Sosyal temeli ve geleceği, bizden başka bir ülkede kanunen önerilmeyen iki dil statüsü düşüncesi, tarihi sebeplerle biraz daha sürebilir. Yeni anayasada kabul edilen Rus dilinin yeri - devlet kurumlarında resmi dil olarak kullanılamaz - bunun delilidir. Bugünkü demografik durum içinde başka türlü düşünmek doğru değildir. Fakat iki dilli - Kazakça ve Rusça - bir durum, ayrı çarpan iki kanatlı bir kuş veya ayrı yönlere çeken iki küreklili bir kayak halinde devam edemez.

Pazar ekonomisi gerçeğiyle birlikte Kazak gençleri ve işadamları Rus diliyle birlikte başka yabancı dilleri de öğrenmeye başladılar. Şimdiye kadar, başka halkların dillerinin gelişmesine imkan tanımayan bir baskı altında yürütülen uygulama, bundan sonra devam etmeyecektir. Bu objektif sürecin çözümü, cumhuriyetimizin doğru olan milliyetler politikası ve halkımızın yakın komşuları ve sınırlarımızın ötesindeki medeni milletlerle eşit ve özgür münasebetleri ile yerini bulacaktır.

Devlet dili, ilgi çekmek için duvara asılmış süslü bir elbise değildir. O, sadece devlet belgelerinde kullanılan ve bayrak, milli marş gibi bir simge değil, devletin temelidir. Fakat o, sahip olduğu şerefli statü ile hizmet görevini ifa ediyor. Eğer devlet, dile şefkat göstermez ise, yukarıda söylediğimiz dilin parlak geleceği ile ilgili fikirler sadece "fikir" olarak kalır.

Bunların gerçekleşmesi devlet ve toplumun kendi ellerindedir. Yeni anayasanın milliyet politikası ve yeni dil kanunu ile başlayan iki yıllık dil programına büyük ümit bağlıyorum. Çünkü, pek çok konu yeni bir anlayışla çözüme kavuşturuluyor. Özellikle, bu belgelerde gösterilen çareleri devletin desteklemesi, bunların ideolojik temellerinin belirlenmesi ve kaynaklar ayrılması, bu umudumu pekiştiriyor.

Devlet dilimizin, çok bahsedilmeyen asli bir görevi vardır. Cumhuriyetimizdeki diğer dillere baskı gösterilmeksizin, onların özgür gelişmesini sağlamaktır. Fakat devlet dilinin kendisi gelişmeden, eskisi gibi perişan kalırsa, hiçbir milliyetin dilinin özgürce gelişmesi mümkün değildir. Demek ki, diğer milli dillerin, yani Kazakistan'daki çok milliyetli toplum ünitesinin,

devlet diline saygılı olması gerekir. Milliyetler arasında dostluk ve uyum, işte buradan kaynaklanır.

Her milliyet, her halk, az ve çok oluşuna bağlı olmadan; kendisini de öz dilini de zayıflatan şartların bir daha tekrarlanmasına izin vermeden, onların ebedi yaşamak için yaratıldığını idrak ettiğinde; özünü de dilini de koruyacaktır.